

KAKSI KOULUMUISTOA: Rintakoru vuodelta 1914, Lahden Suomalainen Tyttökoulu – Sormus vuodelta 1952, Lahden Yksityinen Tyttölyseo

Saara Hakaste

Tiirismaan peruskoulu ja lukio viettivät koulun 100-vuotisjuhlia keväällä 2009. Samalla julkaistiin koulun historia *Tyttökoulusta Tipala, Tipalasta Tiirismaa* kirjoittajina Saara Hakaste ja Riitta Niskanen. Kuvituksen hankintaan osallistuivat useat yksityishenkilöt, muiden muassa entiset oppilaat. Heidän joukossaan oli Saara Hakasteen pitkäaikainen ystävä Liisa Huttunen o.s. Rikman Kuopiosta. Hän lähetti valokuvia ja isänsä serkun Lydia Rikmanin luokkamerkin. Koska merkille ei löytynyt pysyvää sijoituspaikkaa Tiirismaan koululta, jouduttiin etsimään muita ratkaisuja. Syntyi ajatus lahjoittaa Lydia Rikmanin merkki yhdessä Saara Hakasteen luokkasormuksen kanssa Lahden kaupunginmuseolle kertomaan lahtelaisille Tiirismaan koulun varhaisvaiheista ja kouluelämästä tyttöjen näkökulmasta.

Lahden Suomalainen Tyttökoulu perustettiin vuonna 1908 Lahden toisena oppikouluna jakamaan erityisesti tytöille tarkoitettua sivistystä. Koulu oli yksityisin varoin aloitettu ja tuli täydentymään viisiluokkaiseksi. Innostusta uudesta koulutuspaikasta löytyi, mutta myös epäilyä talouden keskeytydestä. Tyttökoulu aloitti toimintansa juuri valmistuneessa rukoushuoneessa Loviisankadulla. Syksyllä 1910, kolmannen toimintavuoden alussa otettiin uusia oppilaita ja samoin opettajakuntaan liittyi uusi opettajatar, Selma Puntti, josta tuli ensimmäisen luokan luokanvalvoja. Oppilaita oli koko koulussa yhteensä 49.

Syyskuun 1. päivänä aloitti Lahden Suomalaisessa Tyttökoulussa 13-vuotias Lydia Rikman¹ Hollolan Lahdesta. Hänen vanhempansa olivat muuttaneet Kuhmoisten Pihlajakoskelta Lahteen vuonna 1897, Lydia syntyi saman vuoden lopulla. Perhe, johon kuului viisi lasta, asui Humpulanvillassa. Lydia kävi ensin Lahden kylän kansakoulua ja sitten Tyttökoulun, hänellä oli lyhyet koulumatkat. Lydia Rikman kävi koulua menestyksellisesti ja sai päästötodistuksen toukokuun 31. päivänä 1915. Tyttökoulun opetusohjelman mukaisesti oli luettu monia oppiaineita, joista herättää

LAHDEN SUOMALAINEN TYTTÖKOULU

PÄÄSTÖTODISTUS

Koska Lahden Suomalaisen Tyttökoulun viideskuusi oppilas *Lydia Rikman* joka on syntynyt *14. 10. 1897* päivänä *1897* ja sisäänkirjoitettiin tämän oppilaitoksen *1* luokkaan *1* päivänä *1910* nyt on suorittanut täydellisen opintäärän mainitussa koulussa, todistetaan tämän kautta, että hän *kiitettävästi 10* harkitusta *kiitettävästi 10* tarkkaavaisuutta ja *kiitettävästi 10* huolellisuutta osottaen on saavuttanut seuraavalla tavalla arvostellut tiedot:

Uskonnonssa	9	Piitturoopissa	9
Historiassa	9	Algebrassa	9
Suomenkielessä:		Laskuopissa	9
Kielessä ja kirjallisuudessa	9	Fysiikassa	9
Kirjoituksessa	9	Geometriassa	9
Käsitteissä:		Käsivälineissä	9
Kirjoituksessa	9	Terveysoopissa	10
Käsitteissä ja kirjallisuudessa	9	Piirijakiossa	8
Kirjoituksessa	7	Minuuttijakiossa	7
Saksankielessä (yht. kurssi):		Piirustuksessa	7
Kielessä ja kirjallisuudessa	9	Laulossa	
Kirjoituksessa	7	Volmisteissa	7
Saksankielessä (lyhyt kurssi)		Maantieteessä	
Kielessä ja kirjallisuudessa	9	Historiassa	
Kirjoituksessa	9		
Venäjänkielessä (lyhyt kurssi)			
Kielessä ja kirjallisuudessa	10		
Kirjoituksessa	10		
Historiassa	10		

Lahdessa *tuusku* kuun *31* päivänä *1915*

Opettajikunnan puolesta:

Anna Rikman
 Opettajatar
Selma Puntti
 Luokan valvoja

Numerojen merkitys:
 4-1 = helppo
 6-5 = vaikeaa
 8-7 = kysyttävää
 10-9 = kiitettävä

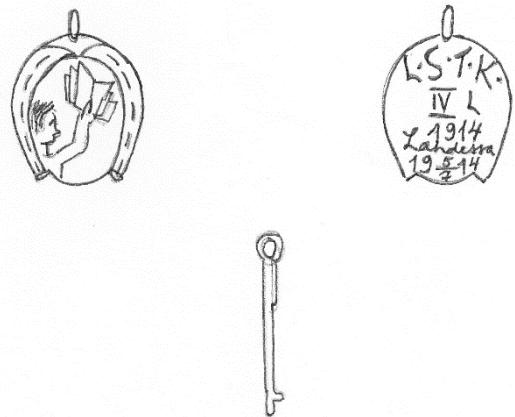
Lydia Rikmanin päästötodistus Lahden Suomalaisesta Tyttökoulusta 31.5.1915, Liisa Huttusen kokoelma.

¹ **Lydia Rikman** syntyi 14.10.1897 Hollolan Lahden kylässä, kuoli 21.12.1983 Lahdessa. Aloitti Lahden Suomalaisessa Tyttökoulussa 1.9.1910 ja sai päästötodistuksen 31.5.1915. Työura: Lahden Kirjakauppa Oy, Lahti 1917–1920; Jakobstads Bokhandel, Pietarsaari 1921–1924, Jakobstads Länebibliotek, Pietarsaari 1921–1924, Kirjakeskus, Tampere 1924–1927 ja Jakobstads Bokhandel, Pietarsaari 1927–1964.

huomiota kielten monipuolisuus. Venäjän opiskelusta ei kuitenkaan ole annettu numeroa, vaikka koulu oli sitä järjestänyt. Päästötodistus mahdollisesti siirtymisen työelämään.

Valokuvista meitä katsoo pieni, tummatukkainen, vakavailmeinen tyttö. Hän kuului luokkayhteisönsä ja oman koulunsa maailmaan. *Tyttökoulusta Tipala, Tipalasta Tiirismaa* -kirjassa on sivulla 25 kuva Loviisankadun koulun luokkahuoneesta. Takana kaakeliuunin vieressä istuu opettajatar Selma Puntti ja Lydia Rikman on takarivissä kolmas oikealta, valkoesiliinainen tyttö lintutaulun alla. Vakava oli myös aika, toinen maailmansota heijastui koulunkäyntiin venäjän kielen opetuksena ja Punaista Ristiä avustettiin käsitöitä tehden.

Tyttöjen ajatuksissa oli varmaan tulevaisuus koulutyön jäädessä taakse ja edessä ero luokkatovereista. Yhteiseksi muistoesineeksi hankittiin keväällä 1914 luokkamerkki, metallinen koru. Oliko se riipus vai rintasolki, ei oikein käy selville. Ehkä molempia. Toiseksi viimeisellä luokalla hankittu tunnus oli siten käytössä viimeisen, viidennen kouluvuoden ajan.



Merkki oli mitä ilmeisimmin valmis tuote, johon siten kaiverrettiin kaikille samalla tavalla. Ehkä oli kyseessä koru, johon voitiin lisätä jokin kuva keskelle medaljongin tapaan. Muoto on alaspäin aukeava hevosenkenkä, jonka sisäosan muodostaa soikea metallipinta. Tähän pintaan on kaiverrettu kuva tytöstä,

Luokkamerkki, Lahden Suomalainen Tyttökoulu 1914, Liisa Huttusen kokoelma.
Piirros: Saara Hakaste 17.1.2011

joka kohottaa oikeassa kädessään avonaista kirjaa. Merkin takasivulla on teksti ”L.S.T.K. IV L. 1914.” eli Lahden Suomalainen Tyttökoulu, IV luokka 1914. Tämän alapuolella on vielä ”Lahdessa 19 5/7 14.” Koulutunnuksiin merkittiin usein yhteisen tapaamisen ajankohta. Oliko tytöillä tarve koontua jo ennen viidennen kouluvuoden alkua? Vai oliko merkki muisto tapaamisesta?

Korun kuva ilmentää ajankohdan aatteellista ja ihanteellista näkemystä tiedosta ja opiskelusta, joka parantaa tyttöjen elämää ja kohottaa heitä henkisesti. Saman ajatuksen kirjojen merkityksestä oli tunnettu lahtelainen, opettaja Villehad Vuorinen esittänyt vuonna 1910 kuvatessaan Lahden ensimmäistä kirjakauppiasta Mathilda Eklundia ”valonlietsojaksi, sivistyksen tienraivaajaksi ja pohjatietojen takojaksi” alkuaan *Lahti* -lehdessä julkaisemassaan artikkelissa.

Kun Lahden Suomalaisen Tyttökoulun viidennen luokan työ päättyi toukokuussa 1915, tytöt kävivät yhdessä valokuvassa. Lydia Rikmanin kuvan taakse on merkitty ”15 V 15” eli viidestoista päivä toukokuuta 1915. Kuva sisältyy myös Tyttökoulusta Tipala -teokseen sivulla 35. Lydia on kuvassa takarivissä kolmas vasemmalta. Hänen palmikkonsa on kiedottu pään ympäri ja kaikki tytöt näyttävät tyylikkäiltä. Elämä odotti 17-vuotiasta Lydia Rikmania.



Luokkakuva 15.5.1915 Lahden Suomalainen Tyttökoulu, viides luokka.
Kuva: Liisa Huttusen kokoelma.

Tyttökoululaisten tapa muistaa luokkatovereita säilyi. Jokainen vuosiluokka keksi omat muotonsa, useimmiten suunniteltiin sormus. Niin myös vuonna 1952. Saara Jussila² oli kaksoissisarensa Meerin kanssa viidennellä luokalla Lahden Yksityisessä Tyttölyseossa syksyllä 1952.



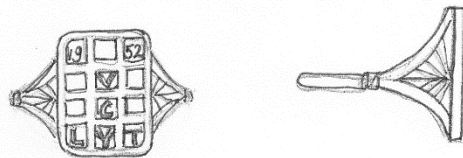
Luokkakuva syksyltä 1952 Lahden Yksityinen Tyttölyseo, viides luokka.
Kuva: Saara Hakasteen kokoelma.

² **Saara Mirjam Jussila (Hakaste)**, 8.10.1937– 10.5.2021. Aloitti Lahden Yksityisessä Tyttölyseossa 1.9.1948 ja pääsi ylioppilaaksi 1957. Valmistui kansakoulunopettajaksi Jyväskylän Kasvatusopillisesta Korkeakoulusta 1959, filosofian maisteri Tampereen yliopisto 1980 ja kasvatustieteiden tohtori, Helsingin yliopisto 1992. Vihitty opettaja Arto Hakasteen kanssa 1961. Työura: opettajana Hollolassa, kouluhallintovirkamiehenä ja rehtorina Lahdessa vuoteen 2000. Kasvatuksen historian dosenttina Helsingin yliopistossa vuoteen 2006.

Luokkakuva otettiin Tipalan pihalla, hopeapajujen edessä mukana myös luokanvalvoja, lehtori Toini Viinikainen. Saara on kolmannessa rivissä toinen vasemmalta, juuri ennen 15. syntymäpäiväänsä.

Tyttökoulusta oli jäljellä jatkuvuus. Nimi oli nyt Lahden Yksityinen Tyttölyseo. Koulu oli kasvanut yhdeksänluokkaiseksi tyttölyseoksi, keskikoulu käsitti kuusi luokkaa ja lukio kolme. Koulu sijaitsi uudessa paikassa, omassa arkkitehti Eliel Saarisen piirtämässä koulutalossa kaupungintalon puiston reunalla Harjukadulla. Keväällä 1952 oppilaita oli koko koulussa yhteensä 662. Elettiin sodan jälkeistä aikaa, jolloin oppilaita tulvi oppikouluihin. Rinnakkaisluokkia oli kolme, Saara oli C-luokalla. Hän oli sisarensa Meerin kanssa syntynyt Lahdessa vuonna 1937. Heidän vanhempansa olivat muuttaneet Lahteen 1930-luvulla Hollolasta ja Leivonmäeltä. Kaksoset olivat käyneet kaksi ensimmäistä luokkaa kansakoulua Kartanossa ja kaksi seuraavaa Vuorikadun koulussa. Koulumatka Mariankadulta oli lyhyt. Koulunkäynti oli kiinnostavaa. Yhä luettiin kieliä: ruotsia, saksaa ja englantia. Kuvaamataito ja musiikki avasivat taiteiden maailmaa ja teinikuoro kokosi laulajia kaikista kouluista.

Tapa hankkia yhteinen muistoesine viimeistä edellisellä luokalla oli säilynyt halki vuosien. Koska keskikoulu oli kuusivuotinen, viidennellä luokalla noudatettiin perinteitä. Luokassa järjestettiin kilpailu sormuksen muotoilusta. Muistikuvaa yhteisistä päätöksistä ei ole säilynyt, ei myöskään tietoa luokan valitsemasta suunnittelijasta. Tuloksessa näkyy kouluympäristön vaikutus, sormuksen päällyslevyn muoto on suorakulmio, joka jakautuu neljörüutuuihin samoin kuin koulutalon pikkuruutuiset ikkunat. Tosin oikeiden ikkunoiden ruutujen määrä on suurempi kuin sormuksessa. Muotoilu on kunnianosoitus arkkitehti Eliel Saarille. Suomalaisessa muotoilussa elettiin nousukautta 1950-luvulla, siksi pelkistetty näkemys sopi hyvin yhteiseksi tunnukseksi.



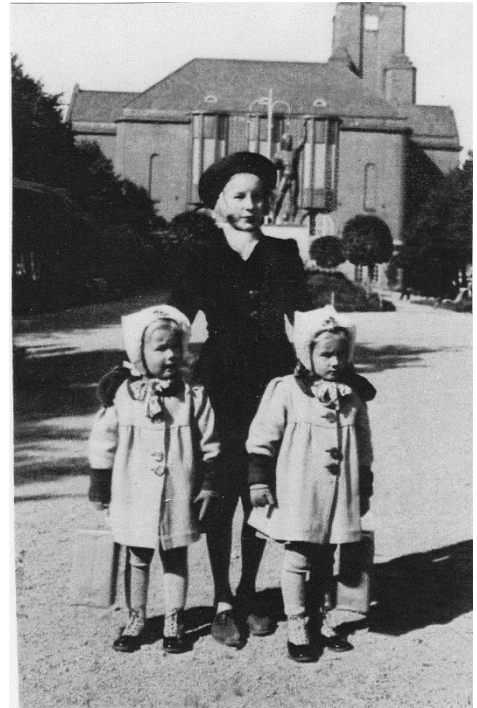
1 sun V 1962
S J

Luokkasormus, Lahden Yksityinen Tyttölyseo 1952, Saara Hakasteen kokoelma. Piirros Saara Hakaste 17.1.2011.

Sormuksen ruudukkoon on sijoitettuna kaikki tärkeä informaatio: ”1952 VC LYT” eli Lahden Yksityinen Tyttölyseo, viides C-luokka. Hopeisen sormuksen sisäpuolelle on kaiverrettu omistajan nimi-kirjaimet sekä ”1 sun V 1962”. Luokkatapaaminen olisi toukokuun ensimmäisenä sunnuntaina kymmenen vuoden kuluttua, vuonna 1962. Muistikuvia kyseisestä tapaamisesta ei ole säilynyt. Saara Jusilasta oli tullut Saara Hakaste ja hän odotti tuolloin esikoistaan, ilmeisesti ei ollut paikalla. Osa luokan oppilaista kävi keskikoulun ja lopetti tyttölyseossa kuudennen luokan jälkeen. Jussilan kaksoset jatkoivat lukioon. Luokkayhteisö hajosi lukiossa myös siten, että tapahtui jako matematiikan linjalle ja kielilinjalle. Ylioppilasluokan tapaamiset noudattivat eri perinteitä ja jatkuivat rinnakkaisluokkien kanssa.

Yhdistävänä henkilönä Lydia Rikmanin ja Saara Jussilan välillä on Liisa Rikman³, Lydian serkun tytär ja Saaran elämänikäinen ystävä. Hänen vanhempansa muuttivat Lahteen Kuhmoisten Pihlajakoskelta. Liisa syntyi Lahdessa 1927 ja aloitti Lahden Yksityisessä Tyttölyseossa syksyllä 1938. Samana syksynä Jussilan perhe muutti Mariankadulle, Rikmanin perheen naapuriin. Liisasta tuli kaksosten ulkoiluttaja ja perheet ystäväystyivät. Vuonna 1952 Jussilan perheeseen syntyi vielä pikkusisko Leena.

Katuvalokuvaaja teki työtään Lahdessa kaupungintalon puistossa 1940-luvulla. Muistona on säilynyt kuva Rikmanin Liisasta ja Jussilan kaksosista, otettu todennäköisesti kesällä 1941. Saara seisoo kuvassa oikealla. Liisa oli tyttökoululainen ja nautti kävelyretkistä ystäviensä kanssa. On käyty kenkäkaupassa, vanhat kengät ovat paketissa ja uudet jalassa.



Liisa ja kaksoset kaupungintalon puistossa 1941. Kuva: Saara Hakasteen kokoelma.

Liisan koulunkäyntiä tyttölyseossa leimasivat sodan poikkeusolot, koulu oli vuokralaisena Lahden Lyseossa. Liisa Rikman kävi keskikoulun ja valmistui sen jälkeen kansakoulunopettajaksi Heinolan seminaarista. Hänen ensimmäinen työpaikkansa oli Lahdessa, uudessa ja ajanmukaisessa Kivimaan koulussa. Myös 1940-luvulla tytöt hankkivat luokkasormuksen muistoksi koulunkäynnistä. Liisa on lahjoittanut omansa pois sormuksen suunnittelijalle.

Miten Lydia Rikmanin ja Saara Jussilan elämä jatkui tyttökoulun jälkeen? Liisa Huttunen on kertonut Lydian elämästä muun muassa kirjeissä. Vapaussodan aikana Lydialla oli käyttöä kielitaidolleen, hän toimi saksalaisten tulkkina. Muistelmien mukaan hän sai myöhemmin kortteja joltakin saksalaiselta.

Luokkamerkin tunnus, kirja oli kuin ennusmerkki Lydia Rikmanin työuraa ajatellen. Hän toimi koko elämänsä ajan kirjakauppa-alalla, hänen ensimmäinen työpaikkansa oli Lahden Kirjakaupassa 1917-1920. Pietarsaaresta tuli Lydian kotikaupunki. Hänen työpaikkojaan olivat Jakobstads Bokhandel ja Jakobstads Länebibliotek vuosina 1921-1924. Sitten seurasi aika Kirjakeskuksessa Tampereella 1924-1927. Hänen työnimikkeitään olivat libristi, amanuessi ja kirjastonhoitaja. Lydia Rikman palasi Pietarsaareen ja toimi siellä 1960-luvulle eläkkeelle jäämiseensä saakka. Keskuskauppakamarin kullattu ansiomerkki ”ansiokkaasta työstä Pietarsaaren Kirjakauppa OY:ssä” on päivätty 1.8.1964. Eläkepäiviään hän palasi viettämään Lahteen sukulaistensa pariin. Lydia Rikman kuoli Lahdessa vuonna 1983.

³ **Anna Liisa Sinikka Rikman** (Huttunen): syntyi 4.12.1927 Lahdessa, aloitti Lahden Yksityisessä Tyttölyseossa 1.9.1938 ja sai päästötodistuksen keskikoulusta toukokuussa 1944. Valmistui kansakoulunopettajaksi Heinolan seminaarista. Aviossa opettaja Esa Huttusen kanssa vuodesta 1957. Työura: opettajana Lahdessa ja Kuopiossa.

Pietarsaassa Lydiaa puhuteltiin aina ”Fröken Rikman”. Häntä arvostettiin kuuleman mukaan siksi, että hän puhui hyvin suomea. Pietarsaari oli alkuaikoina umpiruotsalainen paikkakunta ja siksi Lydian äidinkielelle, suomeksi oli käyttöä. Liisa Huttunen vieraili Pietarsaassa, Lydian entisessä työpaikassa 1970-luvulla. Hänestä kirjakaupan väen suomen kieli oli erittäin arvailevaa ja Fröken Rikmanista puhuttiin kunnioittavasti. Yhteys Lahteen säilyi ja entiset työtoverit kävivät tervehtimässä ystäväänsä.

Myös Saara Jussilan elämän kulku sai piirteitä luokkasormuksen tunnuksesta. Päästyään ylioppilaaksi 1957 hän olisi halunnut pyrkiä arkkitehdiksi, mutta tyttölyseon matematiikka ei riittänyt, haave kariutui heti alkuunsa. Ei myöskään orkesterimuusikkous ollut mahdollista. Onneksi elämänura löytyi opettajana ja vuosikymmenien myötä kasvatuksen historian tutkijana. Käytännön koulutyö, viimeksi peruskoulun rehtorina sekä yliopistoura, lopuksi dosenttina Helsingin yliopistossa ovat antaneet kylleksi elämänsisältöä. Saara Hakaste sai vuonna 2000 kaupunkiliiton kultaisen ansiomerkin 40 vuoden työstä koululaitoksessa. Hän on kirjoittanut Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirjaan 2009 artikkelin *Miten minusta tuli kasvatuksen historian tohtori* oman tarinansa. Läheisin tutkimuskohde on ollut oma koulu, sen 100-vuotishistoria ”Tyttökoulusta Tipala, Tipalasta Tiirismaa” 2009 yhdessä dosentti Riitta Niskasasen kanssa. Koulun historiategokseen ei ollut mahdollista laatia oppilasmatrikkeliä, siksi tähän tekstiin on alaviitteisiin sijoitettu tekstin päähenkilöistä henkilötiedot. Tämä täydentää pieneltä osin kouluhistoriaa.

Tyttökoulukasvatusta arvostaen ja kotikaupunkiani Lahtea lämmöllä muistaen olen kertonut kaksi koulumuistoa, joista muistoesineet tulevat toivottavasti säilymään tuleville polville.

Hollolassa 22.1.2011

Saara Hakaste
kasvatustieteiden tohtori
dosentti emerita, Helsingin yliopisto

Lähteet

Hakaste, Saara & Niskanen, Riitta 2009 Tyttökoulusta Tipala, Tipalasta Tiirismaa. Lahden Suomalaisen Tyttökoulun, Tyttölyseon ja Tiirismaan koulun historia 1908–2008. Lahti

Hakaste, Saara 2009 [Sammumatonta tiedonjanoa](#). Suomen Kouluhistoriallisen Seuran vuosikirja Koulu ja menneisyys xlvii, 62–71.

Vuorinen, Villehad 1987. Vanha Hollola ja Lahti (1910). Lahden museolautakunta, PÄIJÄT-HÄME I. 2.painos 1987. Lahti

Liisa Huttusen kirjeet Saara Hakasteelle 17.4.2009 ja 8.1.2011

Esineet

Rintakoru vuodelta 1914, lahjoittaja Liisa Huttunen, Kuopio.

Luokkasormus vuodelta 1952, lahjoittaja Saara Hakaste, Hollola.

Teksti on julkaistu postuumisti 10.06.2024

Tekstin julkaisutiedot:

Hakaste, Saara 2011/2024. KAKSI KOULUMUISTOA: Rintakoru vuodelta 1914, Lahden Suomalainen Tyttökoulu – Sormus vuodelta 1952, Lahden Yksityinen Tyttölyseo. Kasvatuksen historian ENSYklopedia. Helsinki: Suomen kasvatuksen ja koulutuksen historian seura. https://www.kasvhistseura.fi/sites/kasvhistseura.fi/files/Hakaste_muistelu_1.pdf